

Jaroslava Pospíšilová:

Demokracii uplatňuji i v rodině

Jak se máte? Jste spokojeni se svým životem? A v čem se ve svém hodnotovém žebříčku lišíte třeba od Švédů nebo Francouzů? Na tyto i mnoho dalších otázek odpovídá kniha *Jak se žije Čechům v současné Evropě* z pera kolektivu odbornic Sociologického ústavu AVČR. Patří mezi ně i sympatická dlouhováška, doktorandka na katedře politologie FSV UK. Jinak máma dvou školáků, které se snaží vychovávat podle principů demokracie.

Jak se žije vám? Ve druhé dekádě 21. století, v Česku, v Evropě?

Mně se žije skvěle. Dospěla jsem do fáze, kdy mám práci, která mě baví i živí, založila jsem rodinu, s níž je radost být. Každé ráno s dětmi a manželem vyrážíme do Prahy z Řeže, kde bydlíme. Je to úžasné místo pro život, jsme tam moc spokojeni. Děti můžou lítat venku, lézt po stromech, mají dětství jako kdysi já, což je dnes už vzácné.

Ale myslím, že celá Česká republika se má tak, jak se ještě nikdy neměla. Když se podíváme na všechny ukazatele, v tak vyspělé společnosti jsme nežili. Jsme na tom dobře ekonomicky (samozejmě ne úplně všichni), ve srovnání s řadou západních zemí je u nás jen velmi málo lidí ohrožených chudobou, sociální nutky nejsou tolik rozevřené. Akorát si to většinou neuvědomujeme nebo nechceme připustit, v české povaze je silný pocit, že bychom se mohli mít ještě líp. Což ale na druhou stranu může být motorem dalšího vývoje – pro pozitivně smýšlející lidi, ne pro chronické rejpy.

Mnozí asi o pozitivních datech ze statistik nevědí.

Právě proto vznikla naše kniha. Hlavním cílem je seznámit co nejširší veřejnost, nejen od-

borníky, s výsledky výzkumu ESS (Evropský sociální výzkum), jehož realizátorem v České republice je náš Sociologický ústav. Probíhá každé dva roky a my se ho účastníme už od roku 2002, takže máme obrovskou spoustu zajímavých a často překvapivých dat. Jedná se o postoje občanů, mapujeme, co si o jednotlivých věcech myslí, jak se jejich názory mění a vyvíjejí. Je strašně zajímavé to sledovat.

Naše doba je označovaná jako tekutá a globalizovaná – co to obnáší a co z toho plyne?

Ty termíny se snaží podchytit fakt, že se společnost strašně rychle mění. S nástupem moderních technologií a internetu – zhruba od začátku milénia – došlo k obrovskému nárůstu změn a nikdo na ně nestíhá reagovat. Ani vědci zkoumající přímo současnou společnost – přelévá se jim pod rukama a je velmi náročné se v ní zorientovat. Je těžké tu dobu nějak popsat, nebo dokonce předvídat, co bude dál.

Co vás vůbec přivedlo k sociologii?

Zájem o lidi. Pocházím z Děčína, odmala jsem byla založená spíš humanitně a nevěděla přesně, co dál. Maminka pracovala u českých drah, tatínek je elektrikář, takže žádná rodinná tradice nebo linie se nenabízela. Ráda jsem psala povídky a bavila se s lidmi, zjišťovala, co

si myslí, lákalo mě s nimi nějak pracovat. Zkusila jsem žurnalistiku, ale nevzali mě. V Ústí nad Labem našťástí zrovna otvírali na pajdáku nepedagogický obor základy humanitní vzdělanosti.

Narazila jsem na senzačního učitele Tomáše Lebedu, díky němuž mě politologie přímo nadchla – takže jsem po bakaláři pokračovala v Praze na fakultě sociálních věd. S ideou, že se budu snažit dál rozvíjet a možná naši společnost i něčím obohatit. Primárně jsem tedy politolog a zkoumám kvalitu demokracie, jakým způsobem se nastavení různých institucí odráží na životě společnosti. A co je potřeba, aby se demokracie, kterou máme, dál rozvíjela a vydržela nám.

Při čtení vaší knihy mě překvapily odlišnosti, v čem jsme jiní než obyvatelé západní Evropy.

Některé výsledky byly nečekané i pro mne. Knihu psalo sedm autorek a každá se zabývá specifickým tématem, o němž jsem předem nevěděla úplně všechno. Velmi mě fascinovala hned úvodní analýza Petry Anýžové o obecném hodnotovém nastavení společnosti, které se pak promítá do všech dalších konkrétních postojů. A umožňuje pochopit, proč se Česko v některých datech vymyká průměru.

Potřebné údaje získáváme tak, že reprezentativní vzorek populace vyplňuje každé dva roky dotazník s řadou položek – určitých hodnot, vlastností. U každé označí, do jaké míry jim ten který postoj odpovídá (tradice, bezpečnost, požitkářství, univerzalizmus, benevolence, samostatnost, moc, úspěch...). Na základě toho se určí, jaký je kdo hodnotový typ. Zda se orientuje víc na druhé, nebo na úspěch, je konzervativní, nebo otevřený změně.

Co vše ovlivňuje, jaký postoj člověk zaujme?

Souvisí to hlavně s věkem – konzervativní hodnoty logicky zastávají spíš starší lidé. Opakem je otevřenost změně, blízká mladším lidem, vliv má taky vzdělání. V tom jsou ale Češi specifičtí: konzervativní hodnoty jsou výrazné i u vysokoškoláků. A na rozdíl od západní společnosti, orientované hodně na druhé, u nás dominuje zaměření na individualismus, úspěch a moc. Podobné je to u dalších postkomunistických zemí. Což lze vysvětlit tím, že na Západě se mají už opravdu dobře, jsou po materiální stránce saturevaní – společnost je proto přístupnější změně a pomoci druhým. Není tam ani takový tlak na otázku bezpečnosti a tradice.

Opravdu česká odlišnost je, že zatímco ostatní východní země se v průběhu let trochu posouvají, hodnotami orientace na druhé se Západu přibližují, my se mu v důrazu na moc a úspěch naopak vzdalujeme. A nevíme proč. Projevuje se to pak i tím, že se společnost obává čehokoliv nového, není otevřená

– a velmi snadno slyší na populistické a autoritářské apely.

Šokovalo mě, že pro Čechy jsou peníze důležitější než zdraví!

Tak to skutečně vyšlo, ale jde jen o těsné vítězství. Ne že by byly na prvním místě peníze a zdraví bůhví kde. Je hned v závěsu. Netroufám si říct, co je příčinou, může vzniknout řada dohadů...

Ani s pocitem štěstí nebudujeme – jsme až 23. na světě. Vlivem historie? Genetiky?

Hodně je to dané naší národní povahou, jsme Švejkové a kverulanti, rádi si stěžujeme. Naopak skandinávské země jsou zvyklé si nestěžovat a v dotaznících odpovídat pozitivně. Pocit štěstí ovlivňuje hlavně to, zda máme materiální zabezpečení, zdraví a rodinu. Překvapením pro mě bylo, že nehraje roli, zda rodina obsahuje děti, stačí mít partnera. Zato status „single“ vychází nevýhodně.

Kolegyně Dana Hamplová upozorňuje, že nejspokojenější jsou sice Dánové, ale přitom právě v Dánsku je největší potřeba antidepresiv, raději proto tyhle závěry trochu zlehčuji, aby se nebraly tak absolutně. Spíš než místo v žebříčku, kdo je za námi a před námi, jsou zajímavé trendy, jak se vyvíjí společnost. A z posledních dat je vidět, že se Češi učí být šťastní a spokojení, mít pozitivní nastavení mysli. Nárůst je malinký, ale je.

S bezpečností jsme na krásném 6. místě v Evropě! Odpovídá tomu hodnocení Čechů?

Právě že ne. Kriminalita u nás stále klesá, přesto se bojíme víc, než by vycházelo z oficiálních statistik. Souvisí to evidentně s teroristickými útoky ve světě a zejména s mediálním tlakem, který je tu nastavený na strašení lidí. Většina občanů ani netuší, že cifry o kriminalitě jdou dolů, zato ví z televize o každé špatnosti, která se kde šustne. Tady zatím k žádnému teroristickému útoku nedošlo, ale Evropa je dnes tak propojená, že jistotu nelze mít nikdy. A tragédie se často odehraje blízko, zasáhla už i pár Čechů v zahraničí. Bojí se víc ti, kdo se cítí slabší – starší lidé, ženy...

Podobné výsledky najdeme i v přístupu k migraci, emigrantům, že?

To je velmi třaskavé a diskutované téma. Kolegyně Dita Čermáková se snaží vysvětlit, že není vše černobílé. Česká republika je v těchto datech zcela extrémní, bojíme se migrace úplně nejvíce ze všech! Ve společnosti se setkáváme s tlakem, jak toto téma využít a strach posílit, na druhou stranu se to někdo snaží zlehčovat ve smyslu, že u nás je migrantů málo, a proto je strach nesmyslný. Což není zcela pravda. Souvisí to opět s hodnotovým nastavením: jsme opatrnější a zachováváme si odstup.

Vztah k migrantům ovlivňuje i fakt, jaké máme osobní zkušenosti s jinými rasami, zda v naší blízkosti bydlí nebo zda cestujeme do zemí, kde žijí. Byli jsme dlouho uzavření železnou oponou mezi horami a podvědomě si chceme naše území hájit. Je to svým způsobem pochopitelný postoj nesouvisející s reálným počtem uprchlíků. Známe z okolí převážně jen přistěhovalce z Ukrajiny, Slovenska a Vietnamu – a ti nám většinou nevadí. Nejméně jsme ochotní přijímat Romy a muslimy. Tudíž i ochota chránit práva menšin je u nás až na posledním místě.

Dostáváme se k vaší kapitole o demokracii – jaký k ní mají Češi vztah? Rozumějí ji správně?

Ani vědci se neshodnou, co přesně ten pojem obnáší. Jde o vládu lidu pro lidi, představu o ideálním fungování režimu. Ovšem v každé zemi má trochu jinou podobu – hlásí se k ní přece i KLDR! Jako nezbytné podmín-

Lidé, kteří mají přátele a blízké, jsou spokojenější a vykazují menší obavy z čehokoliv. Jsou i zdravější nebo hodnotí svůj stav lépe

ky demokracie se uvádějí existence právního státu a svobodné volby. Čeští občané pak doplňují spolehlivé sdělovací prostředky, často je demokracie spojovaná i s ekonomickým úspěchem. U nás po revoluci panovalo v tomto směru velké očekávání, jenže nové politické problémy a nejistý trh práce přinesly propad důvěry a vystřízlivění.

Přesto je v datech vidět, že Česko má za sebou demokratickou tradici z první republiky a že se její hodnoty částečně udržovaly i v době komunismu. Češi v sobě demokracii mají, jde o to, co od ní očekávají. Na rozdíl od Západu klademe (právě díky zkušenostem z minulosti) velký důraz na svobodu médií – v tom jsme citlivější. Jsem zvědavá na další kolo výzkumů, které zahrne i aktuální nárůst vlivu různých trollů, dezinformačních serverů a kampaní, kvůli nimž je naše doba označována jako postfaktická. Nejsou už tak důležitá fakta, ale emoce.

„Naše rodina je založena na konceptu demokracie, jakmile se děti podílejí na rozhodnutí, jsou ochotnější je dodržovat.“

Foto archiv Jaroslavy Pospíšilové (3)

Při hodnocení, jak si stojí česká demokracie, vidí Češi jako největší slabinu rovnost před soudy, mají pocit, že justice nefunguje, jak by měla. V datech z roku 2014 byl patrný i odstup od elit a pocit vlastní nedůležitosti. Že je vlastně jedno, koho budu volit, protože ti nahoře se vždycky nějak domluví... Potvrzuje se, že základní demokratická hodnota – svoboda – nese riziko devalvace. Čím víc jí máme, tím méně si jí vážíme. Což je špatně, přestáváme mít zapnuté majáčky a nedostatečně reagujeme na to, že nám ji někdo nenápadně ukraduje, krade a ve finále nás o ni může připravit.

Je to i věc zdatného politického marketingu...

S nímž Češi ještě neumějí pracovat. Ale ukazují se to i v případě brexitu. Britové jsou národ s dlouhou demokratickou historií, přesto se tam právě vlivem politického marketingu stalo něco, co nikdo nečekal. Strany, které byly pro vystoupení z EU, vedly masívní kampaň. A lidé, kteří neměli dost objektivních informací, teprve teď střízlivěji a uvědomují si, co to všechno znamená.

Beru jako neštěstí použít na tak důležitou věc referendum, zvláště v zemi, která s ním nemá příliš zkušeností. Naproti tomu Švýcarsko má dlouhou historii referend a umí s nimi pracovat.

Ale ani u nás nevidím tuhle cestu jako šťastnou, náš systém je jinak nastavený. Žijeme v parlamentním režimu a referenda mohou mít místo v lokální politice, kde je smysluplné, aby se lidé podíleli na rozhodování, protože těm problémům rozumějí. Referenda na celostátní úrovni jsou snadno zneužitelná a manipulovatelná.